

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-38-14>

УДК 336.1.07:336.7(477)

ФІНАНСОВИЙ МОНІТОРИНГ В УКРАЇНІ ТА НАПРЯМИ ЙОГО ПОКРАЩЕННЯ

FINANCIAL MONITORING IN UKRAINE AND DIRECTIONS OF ITS IMPROVEMENT

Гнаткович Оксана Дмитрівна

доктор економічних наук, професор,
Львівський національний університет імені Івана Франка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7355-6988>

Овчиннікова Тетяна Володимирівна

кандидат економічних наук, доцент,
Київський національний університет культури і мистецтв
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5775-1591>

Смолінська Софія Дмитрівна

кандидат економічних наук, доцент,
Львівський національний університет імені Івана Франка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7355-6988>

Hnatkovich Oksana

Ivan Franko National University of Lviv

Ovchynnikova Tetiana

Separate Subdivision
Kyiv National University of Culture and Arts

Smolinska Sofia

Ivan Franko National University of Lviv

Стаття присвячена актуальним питанням здійснення фінансового моніторингу та напрямам його покращення в сучасних умовах цифровізації вітчизняної економіки. Проаналізовано діяльність Державної служби фінансового моніторингу України. Акцентовано увагу на динаміці отриманих повідомлень в розрізі ознак фінансового моніторингу протягом останніх років, які отримала Державна служба фінансового моніторингу. З'ясовано, що Національний банк України застосовує заходи впливу до банків та фінансових компаній у випадку неналежної ідентифікації, верифікації і перевірки. Досліджено рівень інформаційного забезпечення діяльності Державної служби фінансового моніторингу України, на основі якого вона базується у своїй роботі. Окреслено напрями впровадження цифровізації в сферу проведення фінансового моніторингу в Україні.

Ключові слова: фінансовий моніторинг, економіка, цифровізація, держава, інформаційне забезпечення.

The article is devoted to topical issues of financial monitoring and directions of its improvement in the current conditions of digitalization of the domestic economy. It is established that ensuring the development of the financial monitoring system in modern conditions is an important and urgent task. The purpose of the study is to substantiate proposals for improving the financial monitoring system in Ukraine. The study of the current state of regional development in Ukraine and in the EU was conducted on the Based on the abstract-logical method, the article summarizes and proposes the main directions of financial monitoring and its improvement in the current conditions of digitalization of the domestic economy. The activity of the State Financial Monitoring Service of Ukraine is analyzed. The factors on the basis of which there is a steady tendency to increase the number of reports on financial transactions received by the State Financial Monitoring Service from the subjects of primary financial monitoring are substantiated. Emphasis is placed on the dynamics of reports received in terms of signs of financial monitoring in recent years, which received the State Financial Monitoring Service. It was found that the National Bank of Ukraine applies measures to banks and financial companies in case of improper identification, verification and verification. The directions of digitalization implementation in the sphere of financial monitoring in Ukraine are outlined. It is concluded that the

regulation of financial monitoring on the basis of digitalization is an inevitable process, given the development trends of modern civilized society. The practical value of the article is the use of digital technologies in the implementation of financial monitoring will facilitate the access of primary financial monitoring entities to most services in this area, reduce abuses and corruption in the financial sector by translating most transactions electronically, reducing costs of financial transactions associated with the circulation of paper money.

Keywords: financial monitoring, economy, digitalization, state, information support.

Постановка проблеми. Економічні методи управління відіграють важливу роль в розвитку сучасного суспільства, зважаючи на нестабільну макроекономічну ситуацію України, невизначену зовнішню позицію та існування внутрішніх протиріч на ринку. І саме фінансовий моніторинг як особлива частина управлінської системи в економічному просторі держави дає можливість отримувати своєчасну та об'єктивну інформацію про умови функціонування суб'єктів, які здійснюють фінансові операції. Проведення фінансового моніторингу спрямоване на оперативне реагування на зміни, які відбуваються у фінансовій сфері, на попередження та усунення негативних наслідків, які виникають внаслідок різного роду зловживань, пов'язаних із розподілом та перерозподілом фінансових ресурсів.

Достовірний та об'єктивний фінансовий моніторинг забезпечує належний рівень економічної та фінансової, а відтак – і національної безпеки в державі, тому забезпечення розвитку системи фінансового моніторингу в сучасних умовах є важливим та нагальним завданням. Тому тема роботи є достатньо актуальною в умовах сьогодення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання організації фінансового моніторингу досліджували такі науковці як Дропа Я.Б. [1], Гулько Л.Г. [2], Куришко О.О. [3], Норенко А.Ю. [6], Піхоцька М.Р. [1], Синюгіна Н.В. [4], Тесля С.М. [1], Хмелюк А.А. [5], Чаленко Н.В. [6] та багато інших.

Невирішені частини загальної проблеми. Як за минулих часів, так і в період сьогоденних ринкових перетворень, ці проблеми залишаються актуальними і не до кінця вирішеними. Так, в сучасних умовах потребують глибоких наукових досліджень питання, пов'язані із проблематикою цифровізації економічних процесів, зокрема, в системі фінансового моніторингу, що безпосередньо покликане впливати на якість та об'єктивність здійснення перевірок та нагляду в фінансовій сфері.

Мета дослідження – обґрунтування пропозицій щодо удосконалення системи фінансового моніторингу в Україні.

Виклад основного матеріалу. Система фінансового моніторингу в Україні активно розвивалася протягом останніх років. Ключо-

вою інституцією, що забезпечувала діяльність у сфері фінансового моніторингу є Державна служба фінансового моніторингу України (Держфінмоніторингу), яка є центральним органом влади, основним призначенням якого є протидія відмиванню коштів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму. Цей орган уповноважений виконувати функції підрозділу фінансової розвідки.

Всього з початку експлуатації інформаційно-аналітичної системи Держфінмоніторингом отримано та оброблено 10 830 242 повідомлення про фінансові операції, що підлягають фінансовому моніторингу, з яких 1 297 324 повідомлень протягом 2020 (рис. 1).

Починаючи з 2018 року спостерігається стійка тенденція до збільшення кількості повідомлень про фінансові операції, що надходять до Держфінмоніторингу від суб'єктів первинного фінансового моніторингу.

Така тенденція обумовлена трьома основними факторами:

1) збільшення кількості підозрілих фінансових операцій, здійснення яких має на меті легалізацію незаконних доходів, фінансування тероризму чи фінансування розповсюдження зброї масового знищення.

2) розширення переліку фінансових операцій з ознаками обов'язкового та внутрішнього фінансового моніторингу;

3) збільшення кількості суб'єктів первинного фінансового моніторингу.

Саме перших два фактори стали передумовою збільшення кількості повідомлень, що надходять до Держфінмоніторингу. Зокрема, якщо порівнювати обсяги тіньової економіки, наявність якої є безпосереднім наслідком відмивання незаконних доходів, то у 2020 р. вони досягли безпрецедентно високого рівня – 42% від обсягу офіційного ВВП. При цьому рівень тіньової економіки протягом 2020 року зріс на 7 процентних пункти (з 35% до 42% ВВП), а темпи зростання реального ВВП знизились на 6,8 процентних пункти, тобто майже на 7% впали обсяги реального ВВП.

Так, дані табл. 1 свідчать про значне зростання протягом останніх років кількості повідомлень до Держфінмоніторингу за різними ознаками, зокрема, за ознаками обов'язкового

Рис. 1. Динаміка інформування про фінансові операції в 2016–2020 роках

Джерело: [7]

та внутрішнього моніторингу (порогових та підозрілих операцій).

Оцінка ситуації, яка відбувалася у сфері фінансового моніторингу протягом 2017–2020 рр. на основі даних табл. 1 свідчить про те, що у 2020 році порівняно із 2017 роком збільшилася кількість отриманих Держфінмоніторингом повідомлень за ознаками обов'язкового моніторингу (порогові фінансові операції) на 34,24%. Кількість отриманих повідомлень за ознаками внутрішнього моніторингу (підозрілі фінансові операції) у 2020 році порівняно з 2017 роком зростає більше, ніж у 2 рази, кількість повідомлень за ознаками обов'язкового та внутрішнього моніторингу (порогові та підозрілі фінансові операції) збільшилася майже в 2,5 рази відповідно. Проте кількість отриманих Держфінмоніторингом повідомлень, що надійшли на запит щодо відстеження (моніторинг) фінансових операцій, стрімко зменшилася протягом зазначеного

періоду і у 2020 році склала лише 1,78% від відповідної чисельності у 2017 році.

Національний банк України оприлюднив план перевірок фінансових операцій на 2022 рік, які стосуються фінансового моніторингу, а також дотримання валютного та санкційного законодавства. До нього потрапило 17 банків та 27 фінансових установ.

У свою чергу Національний банк застосовує заходи впливу до банків та фінансових компаній у випадку неналежної ідентифікації, верифікації і перевірки. Належна перевірка клієнтів та контрагентів суб'єктами первинного фінансового моніторингу за подання Національного банку України здійснюється у випадку:

- встановлення ділових відносин;
- наявності підозри;
- здійснення переказів (у тому числі міжнародних) без відкриття рахунка на суму, що дорівнює чи перевищує 30 тисяч гривень, або суму, еквівалентну зазначеній сумі, у тому

Таблиця 1

Динаміка отриманих Держфінмоніторингом повідомлень в розрізі ознак фінансового моніторингу в 2017–2020 рр., од.

Повідомлення, що надійшли до Держфінмоніторингу про фінансові операції	2017 рік	2018 рік	2019 рік	2020 рік	2020 р. у % до 2017 р.
за ознаками обов'язкового моніторингу (порогові фінансові операції)	581 213	620 974	653 645	780 234	134,24
за ознаками внутрішнього моніторингу (підозрілі фінансові операції) (діяльність)	241 155	277 795	312 898	490 617	203,44
за ознаками обов'язкового та внутрішнього моніторингу (порогові та підозрілі фінансові операції) (діяльність)	5 050	6 780	8 579	12 167	240,93
що надійшли на запит щодо відстеження (моніторинг) фінансових операцій	252 053	62 272	7 019	4 478	1,78

Джерело: [1]

числі в іноземній валюті, банківських металах, інших активах, одиницях вартості;

– проведення фінансової операції з віртуальними активами на суму, що дорівнює чи перевищує 30 тисяч гривень;

– виникнення сумнівів у достовірності чи повноті раніше отриманих ідентифікаційних даних клієнта;

– проведення разової фінансової операції без встановлення ділових відносин;

– проведення кількох фінансових операцій, що можуть бути пов'язані між собою, на загальну суму, що дорівнює або перевищує суму, визначену частиною першою статті 20 Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення»;

– ідентифікація та верифікація клієнта здійснюються до встановлення ділових відносин, вчинення правочинів, проведення фінансової операції, відкриття рахунка [8].

Отже, діяльність Держфінмоніторингу спрямована на попередження і протидію у сфері фінансових операцій. Центральний орган влади активно працює у зазначеній сфері, а також опрацьовує матеріали, які стосуються діяльності банків та небанківських установ, що в загальному підсумку впливає на розвиток системи фінансового моніторингу в цілому.

Треба сказати, що Держфінмоніторинг також переходить на нові технологічні засади функціонування, забезпечуючи виконання своїх функцій шляхом застосування єдиної інформаційної системи у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення. Ця система працює цілодобово, забезпечуючи безперебійну роботу Держфінмоніторингу.

Новітні інформаційні технології, які забезпечують функціонування даної системи, передбачають використання сервісів системи електронної взаємодії державних електронних інформаційних ресурсів СЕВ ДЕІР «Трембіта» та технологій прикладного програмного інтерфейсу (API). В рамках цієї системи Держфінмоніторингом впроваджено програмне забезпечення обміну інформацією через СЕВ ДЕІР «Трембіта» з наступними сервісами Міністерства внутрішніх справ [9]:

– «Перевірка знаходження особи у розшуку»;

– «Перевірка паспортних документів серед недійсних»;

– «Перевірка паспортних документів серед викрадених та втрачених».

Поряд із цим, Держфінмоніторинг в рамках єдиної інформаційної системи покликаний взаємодіяти і з інформаційними базами Міністерства юстиції України, зокрема, з даними Державного реєстру речових прав на нерухоме майно. Крім того, до процесу обміну даним залучаються і органи місцевого самоврядування та інші установи і організації, що володіють необхідною інформацією.

Проте в зазначеній сфері все ще існує немало перешкод, які пов'язані як і з недостатнім інфраструктурним забезпеченням та проблемами в роботі Інтернету, недостатнім використанням хмарного середовища, так і з чинниками довіри до цифрового середовища обробки інформації, зловживаннями у сфері передачі даних тощо.

Для подолання проблем на шляху розвитку цифровізації у сфері фінансового моніторингу слід реалізувати напрями, представлені на рис. 2.

Таким чином, регулювання системи фінансового моніторингу в умовах цифровізації відбувається за допомогою тісної комунікації серверів та баз даних державних інституцій, які володіють необхідними даними та здатні забезпечити Держфінмоніторинг даними, необхідними для об'єктивного та повноцінного фінансового моніторингу. Ключовим елементом єдиної інформаційної системи є Інтернет, за допомогою якого взаємодіють усі учасники обміну інформацією.

Висновки. Отже, регулювання фінансового моніторингу на засадах цифровізації є невідворотним процесом, зважаючи на тенденції розвитку сучасного цивілізованого суспільства. Застосування цифрових технологій у процесах реалізації фінансового моніторингу сприятиме полегшенню доступу суб'єктів первинного фінансового моніторингу до більшості послуг у цій сфері, зниженню рівня зловживань та корумпованості у фінансовій сфері за рахунок переведення більшості операцій в електронний формат, зменшенню витрат на здійснення фінансових операцій, пов'язаних із обігом паперових грошей. Загалом, є сенс вести мову про підвищення ефективності операцій при проведенні фінансового моніторингу та зниження рівня зловживань у цій сфері.

Перспективою подальших наукових досліджень є дослідження зарубіжного досвіду здійснення фінансового моніторингу та вивчення можливостей впровадження перодового досвіду в українських реаліях.

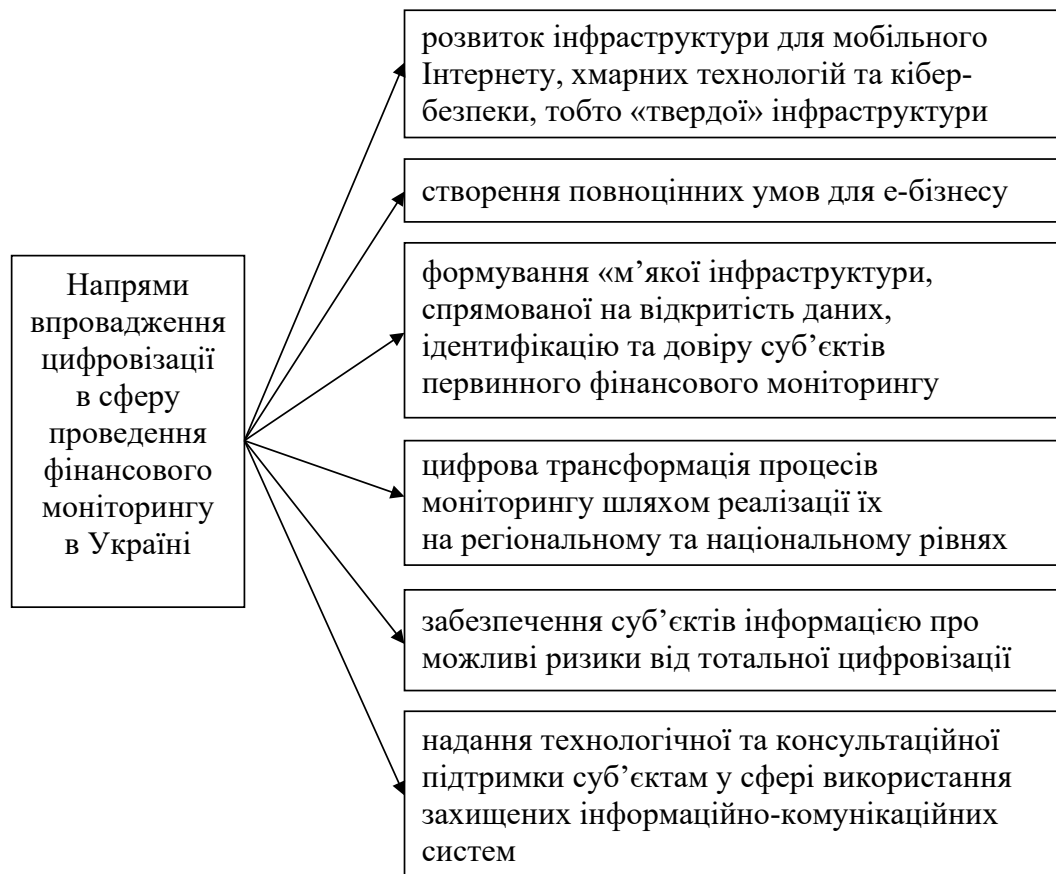

Рис. 2. Напрями впровадження цифровізації в сферу проведення фінансового моніторингу в Україні

Джерело: власні узагальнення

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Дропа Я.Б., Тесля С.М., Піхоцька М.Р. Розвиток системи фінансового моніторингу як складової частини формування ефективного контролю й безпеки в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2021. Випуск 37. С. 35–43.
2. Гулько Л.Г. Організаційно-економічний механізм фінансового моніторингу в суб'єктах первинного фінансового моніторингу. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015. Вип. 5. С. 863–866.
3. Куришко О.О. Особливості розвитку системи фінансового моніторингу в Україні. *Актуальні проблеми економіки*. 2012. № 1. С. 267–275.
4. Синюгіна Н. В. Фінансовий моніторинг в системі взаємодії суб'єктів господарювання на фінансових ринках : дис. кандидата екон. наук : 08.00.08. Харків, 2011. 236 с.
5. Хмельюк А.А. Фінансовий моніторинг: суб'єкти та об'єкти в Україні. *Науковий вісник Національного університету державної податкової служби України (економіка, право)*. 2014. № 1. С. 174–180.
6. Чаленко Н.В., Норенко А.Ю. Організація системи внутрішнього фінансового моніторингу суб'єкта господарювання. *International scientific journal*. 2015. № 9. С. 168–170.
7. Офіційний сайт Державної служби фінансового моніторингу України. URL: <https://fiu.gov.ua/>
8. Фінмоніторинг: 5 фактів у цифрах про відмивання коштів, корупцію і «скрутки». 25.01.2022. URL: <https://vkursi.pro/news/content/finmonitorynh-5-faktiv-u-tsyfrakh-pro-vidmyvannia-koshtiv-koruptsiu-i-skrutky-851812>
9. Звіт Державної служби фінансового моніторингу за 2020 рік. URL: <https://finap.com.ua/uk/zvit-derzhavnoyi-sluzhbi-finansovogo-monitoringu-ukrayini-za-2020-rik/>

REFERENCES:

1. Droga Ya.B., Teslya S.M., Pihotska M.R. (2021) Rozvytok systemy finansovogo monitoringu yak skladovoyi chastyny formuvannya efektyvnoho kontrolyu y bezpeky v Ukraini [Development of the financial monitoring system as an integral part of the formation of effective control and security in Ukraine]. *Naukovyy visnyk Uzgorodskogo natsionalnogo universytetu*, vol. 37, pp. 35–43.
2. Gulko L.G. (2015) Organizatsiyno-ekonomichnyy mekhanizm finansovogo monitoringu v subyektiv per-vynnogo finansovogo monitoringu [Organizational and economic mechanism of financial monitoring in the subjects of primary financial monitoring]. *Globalni ta natsionalni problemy ekonomiky*, vol. 5, pp. 863–866.
3. Kuryshko O.O. (2012) Osoblyvosti rozvytku systemy finansovogo monitoringu d Ukraini [Features of the development of the financial monitoring system in Ukraine]. *Aktualni problemy ekonomiky*, no. 1, pp. 267–275.
4. Synyugina N.V. (2011) Finansovyy monitoring v systemi vzayemodiyi subyektiv gospodaryuvannya na finansovyh rynkakh [Financial monitoring in the system of interaction of economic entities in financial markets]: dys. kand. ekon. nauk: 08.00.08. Kharkiv, 236 p.
5. Hmelyuk A.A. (2014) Finansovyy monitoring: subyekty ta obyekty v Ukraini [Financial monitoring: subjects and objects in Ukraine]. *Naukovyy visnyk Natsionalnogo universytetu derzavnoyi podatkovoyi sluzby Ukrainy (ekonomika, pravo)*, no. 1, pp. 174–180.
6. Chalenko N.V., Norenko A.Yu. (2015) Organizatsiya systemy vnutrishnyogo finansovogo monitoringu subyekta gospodaryuvannya [Organization of the system of internal financial monitoring of the business entity]. *International scientific journal*, no. 9, pp. 168–170.
7. Ofitsynyy sayt Derzavnoyi sluzby finansovogo monitoringu Ukrainy. Retrieved from: <https://fiu.gov.ua/>
8. Finmonitoring: 5 faktiv u tsyfrakh pro vidmyvannya koshtiv, koryptsiyu i «skrytky». 25.01.2022. Retrieved from: <https://vkursi.pro/news/content/finmonitoringh-5-faktiv-u-tsyfrakh-pro-vidmyvannia-koshtiv-koruptsiu-i-skrutky-851812>
9. Zvit Derzavnoyi sluzby finansovogo monitoringu za 2020 rik. Retrieved from: <https://finap.com.ua/uk/zvit-derzhavnoyi-sluzhbi-finansovogo-monitoringu-ukrayini-za-2020-rik/>